

Sprawozdanie z uczelnianej konferencji naukowej „Czym był, jest i będzie patriotyzm?”

Poznań, 15.06.2023 roku

15.06.2023 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza odbyła się konferencja naukowa, zatytułowana „Czym był, jest i będzie patriotyzm?”. Wydarzenie zostało zorganizowane przez Zakład Socjologii Edukacji, Zakład Historii Wychowania oraz Grupę Badawczą Interdyscyplinarne Forum Badań nad Systemami Edukacyjnymi. Temat przewodni stanowił patriotyzm, w tradycyjnym (historycznym), jak i współczesnym (aktualnym) ujęciu. Jak zapewniali organizatorzy, zagadnienie to stanowi zmienną konstrukcję społeczną, a jego znaczenie zmienia się wraz z wszelkimi przemianami o charakterze społecznym, politycznym, czy gospodarczym. Celem konferencji było znalezienie interdyscyplinarnej odpowiedzi na pytanie: czym był, jest i będzie patriotyzm. W związku z poszukiwaniem rozwiązania tego zagadnienia, konferencja zgromadziła wielu badaczy i naukowców specjalizujących się w różnych dziedzinach naukowych, dzięki czemu udało się stworzyć wspólną przestrzeń do wymiany poglądów, doświadczeń oraz wiedzy. Natomiast, w samym jej trakcie omówiono szereg istotnych kwestii, analizując różne aspekty i wpływ patriotycznego dyskursu na społeczeństwo, edukację, czy kulturę popularną. W skład komitetu naukowego Konferencji weszli: prof. UAM, dr hab. Krzysztof Ratajczak (Przewodniczący), dr Mikołaj Brenk (Sekretarz konferencji), prof. zw. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska, prof. UAM dr hab. Sławomir Futyma, prof. UAM, dr hab. Daria Hejwosz-Gromkowska, prof. UAM, dr hab. Katarzyna Kabacińska-Łuczak, prof. zw. dr hab., dr h.c. mult. Zbyszko Melosik, prof. UZ dr hab. Inetta Nowosad, prof. UAM, dr hab. Krzysztof Ratajczak, prof. zw. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk.

Uczestników konferencji przywitani i wprowadzili w naukowy dyskurs, prof. dr hab. h.c. mult. Zbyszko Melosik oraz Dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i przewodnicząca Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, prof. zw. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska, którzy ponadto objęli wydarzenie patronatem honorowym. Słowem wstępu do tematyki konferencji Prof. Zbyszko Melosik przywołał cenną koncepcję podkreślającą typologię tożsamości współczesnych, która stanowi istotny komponent w debatach o patriotyzmie. Perspektywa postrzegania zagadnienia patriotyzmu, mówienia o nim, czy też urzeczywistniania go może być efektem przenikających się współcześnie istniejących typów tożsamości, między innymi: tożsamość globalną przezroczystą, upozorowaną, typu supermarket, czy choćby tożsamość typu brzytwa.

Jako pierwszy prelegent wystąpił prof. UAM dr hab. Krzysztof Ratajczak, który wygłosił referat *Patriotyzm Wielkopolan – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*. W interesujący sposób przedstawiony został zarys historyczny dziejów Wielkopolan, który podkreślił i wyeksponował sytuację, z jaką przez wieki mierzyli się mieszkańcy tych ziem. Ponadto, prelegent wskazał, w jaki sposób patriotyzm rozwijał się w tym szczególnym regionie, przybliżył najważniejsze wydarzenia

oraz postaci, które budowały wielkopolskie poczucie patriotyzmu. Podkreślono, że historyczna perspektywa odnosząca się do czasów zaborów wraz z jej konsekwencjami społecznymi może być widoczna nawet teraz, w czasach współczesnych. W wystąpieniu pojawiło się wiele istotnych z perspektywy pedagogicznej treści, między innymi dotyczących edukacji Wielkopolan związanych ze Szkołą Komisji Edukacji, która w znaczący sposób wpływała na postawy patriotyczne młodzieży poprzez prowadzone w niej zajęcia. Podkreślone zostały także trudności, kiedy w czasie zaboru pruskiego, to właśnie ta specyficzna przestrzeń edukacyjna – szkoła – stanowiła narzędzie do wynarodowienia Wielkopolan. Wieloaspektowe i wszechstronne wystąpienie ukazało, jak długą i wymagającą drogę przeszli nie tylko Wielkopolanie, ale także Polska i cały system oświaty. W części końcowej podjęto się rozważań dotyczących przyszłości wielkopolskiego patriotyzmu, co dopełniło wcześniej wspomniany historyczny (a także terminologiczny) przegląd tego pojęcia. Wskazano w tym celu między innymi na rozwijającą się dynamicznie globalizację, cyfryzację, zmieniające się nastawienie młodych ludzi, ale także przenikające się typy tożsamości.

Jako druga głos zabrała prof. UŚ dr hab. Ewa Bielska, która wygłosiła referat *Patriotyzm w warunkach globalizacji – związane z nim imaginaria, wartości i imponderabilia*. Prelegentka przedstawiła perspektywę imaginarium polskiego patriotyzmu, inspirowanego czasami romantyzmu, który w pewien sposób może być współcześnie nieaktualny. Wyróżnione zostały imponderabilia, w nawiązaniu do koncepcji Piotra Sztompki, a także podkreślono aspekty istoty uwzględniania kryzysów globalnych w odniesieniu do dbałości o ojczyznę. Prof. Ewa Bielska zaproponowała cztery matryce imaginariów, związane z potocznym rozumieniem patriotyzmu, w których wyróżniła matryce: a) narodowo-wyzwoleńczą; b) naiwną; c) kapitalistyczną; d) refleksyjną. W trakcie wystąpienia pojawił się również wątek dotyczący perspektywy imaginarium w sytuacji uchodźczej (dwie ojczyzny).

Trzecim prelegentem była prof. zw. dr hab. Dorota Żołądź-Strzelczyk, prezentując referat *Elementy wychowania patriotycznego w edukacji staropolskiej*. Przytaczając kilka kontekstów związanych z zagadnieniem wychowania patriotycznego, wraz z przedstawieniem pewnych płaszczyzn, między innymi płaszczyzny terminologicznej dotyczącej kształtowania się terminu ojczyzny, płaszczyzny polityczno-społecznej, czy też płaszczyzny obywatelskiej. Istotnym elementem wychowania patriotycznego w edukacji staropolskiej była perspektywa socjalizacji pierwotnej, gdyż to w tej przestrzeni – związanej głównie z rodziną – przekazywano najwięcej wartości oraz wiedzy związanej z tym pojęciem. Skuteczną metodą były opowieści, często zasłyszane od najbliższych. W taki sposób w przestrzeni narracyjnej kształtowała się tożsamość patriotyczna. Ówczesnie znaczącą rolę w budowaniu tożsamości patriotycznej stanowiły także podróże edukacyjne, których głównym celem było zbudowanie miłości do ojczyzny, a także przygotowanie młodego pokolenia do służby wobec swojego kraju. Takie wyjazdy pozwalały zdobywać wiedzę i umiejętności, które mogły być niezbędne do rozwoju ojczyzny, a także jej obrony. We wspomnianych czasach edukacja patriotyczna wspierana była również przez Kościół i realizowana była poprzez kazania (również te drukowane) oraz Szkołę Rycerską.

Następny referat, zatytułowany *Czy staropolska szkoła jezuicka zapewniała wychowanie patriotyczne?* wygłosił dr Michał Nowicki. Wystąpienie było zestawieniem dwóch perspektyw związanych z zapewnianiem wychowania patriotycznego w szkole staropolskiej w odniesieniu do szkoły jezuickiej oraz szkoły akademickiej. Podkreślone zostały relacje pomiędzy wspomnianymi szkołami, a także wyszczególnione praktyki szkolne, na które zwracano szczególną uwagę w kontekście wychowania patriotycznego, takimi jak: język ojczysty, teatr szkolny, twórczość literacka, czy też prowadzenie zeszytów szkolnych. Język ojczysty stanowił ówczesnie bardzo ważny komponent, o który dbano, co zostało podkreślone przytaczając stanowisko króla Stanisława Poniatowskiego, który wówczas nakazał, aby posługiwano się językiem polskim.

Po krótkiej przerwie w obradach, kolejny referat: *Od utylitaryzmu do patriotyzmu* wygłosił prof. UAM dr hab. Sławomir Futyma. Na wstępie wystąpienia prelegent podkreślił istotę słowa, w rozumieniu jego znaczenia i znaczeń słów w ogóle. Podkreślił, że trudności w rozumieniu i odbiorze stanowią przyczynę do wielu sporów, w tym także w kontekstach związanych z patriotyzmem. Sam termin patriotyzm jest określeniem specyficznym i trudno uchwytnym w ramy definicyjne. Niekiedy prowadzi do myślenia w kategoriach utopijnych wizji łączenia kategorii społeczeństwa, braterstwa i wspólnego dobra. W swoich rozważaniach prof. Sławomir Futyma wskazał również, że fundamentem zjawiska patriotyzmu jest człowieczeństwo. Pojawił się również wątek związany z dekompozycją hierarchii wartości, która prowadzi do ucieczki w sferę prywatną i separację od poczucia dobra wspólnego.

Kwestię aspektów ludycznych poruszyła natomiast prof. UAM dr hab. Katarzyna Kabacińska-Łuczak w referacie: *Koniki, szabelki, żołnierzyki, czyli stów kilka o patriotycznych zabawkach (nie tylko?) chłopięcych do 1939 r.* Refleksja dotycząca zabawek z XIX i XX wieku wzbogacona została przedmiotami i rekwizytami z tamtych czasów (zabawki, gry planszowe itp.). Jak się okazuje, ówczesne zabawki różnicowano względem płci, wieku, czy też ze względu na pochodzenie (co w sposób bezpośredni łączyło się z możliwościami ekonomicznymi rodziny). Jednakże, ich charakter był podobny – poza aspektem zabawy zawierały w sobie pewien kurs zorientowany na rozwijanie pożądanых cech i wzorców kulturowych związanych z płcią – na przykład chłopcy bawili się żołnierzykami i konikami, dziewczynki lalkami. Wśród przedstawicieli niższych klas różnice te niekiedy się zacierały i dziewczęta również korzystały z zabawek docelowo stworzonych dla chłopców, lecz w klasach średniej i wyższej trzymano się już panującego konwenansu. Wspomniane zabawki – głównie te militarne – bardzo często wzorowane były na prawdziwych oddziałach armii pruskiej, rosyjskiej i tym podobnych. Pojawiały się zabawki, których ubiór odzwierciedlał stroje regionalne. Takie działania prawdopodobnie wzmacniały poczucie identyfikacji z określonym regionem, grupą społeczną lub narodem. W tamtym okresie stawiano na rozwój przemysłu zabawkarskiego w Polsce, co podkreślano w czasopiśmie, w tym naukowych i pedagogicznych, krytykując zabawki zagraniczne, a zarazem podkreślając jakość i istotę produktów polskich, skierowanych dla polskich dzieci.

Kolejnym prelegentem był dr Mariusz Przybyła, przedstawiając swój referat, zatytułowany *Od towarzystwa martyrologiczno-pomnikowego do Cichociemnych – rzecz o poszukiwaniu patronów i autorytetów przez pryzmaty harcerskie i szkolne*. Prelegent odniósł się do nowoczesnego patriotyzmu, realizowanego w przestrzeni kultury popularnej poprzez gry komputerowe i planszowe, w których można odnaleźć postacie historyczne, wydarzenia związane z historią kraju i regionu, a także przez proces immersyjności, doświadczyć tego, co zostało tam przedstawione. Następne wątki dotyczyły poszukiwania autorytetów i w tym celu przedstawiono sylwetki kilku istotnych postaci łączonych z oddziałem konspiracyjnym „Cichociemni”. W trakcie wystąpienia pojawiły się również konteksty związane z harcerstwem, jego rozwojem i charakterem inspirowanym militariami (mundury, odznaczenia/sprawności).

Następnie wystąpił dr Romuald Rydz, prezentując referat: *Narodowy patriotyzm w iberoamerykańskich posiadłościach w Hiszpanii*. Zagadnienia pojawiające się w trakcie tego wystąpienia dotyczyły sytuacji skolonizowanych części Ameryki Południowej przez Imperium hiszpańskie. Przedstawione zostały wydarzenia towarzyszące ekspansji, jak również nieoczekiwane zwroty, takie jak bunt zapoczątkowany przez syna jednego z głównych dowodzących hiszpańskiej floty. Było to efektem poczucia przynależności do nowych ziem, na których zaczynała funkcjonować ludność kreolska, czyli potomkowie kolonizatorów. Podkreślono również koncepcję Andersona, odnoszącą się do narodu jako wspólnoty zbiorowej, co można uchwycić właśnie na przykładzie wspomnianej kolonii i jej losów.

Referat zatytułowany *Obchody święta narodowego Kanady jako przykład patriotyzmu realizowanego w warunkach multikulturalizmu* wygłosiła dr Celina Czech-Włodarczyk. Dzień święta narodowego w tym wybranym przez badaczkę państwie jest hucznie celebrowany i przypada 1 lipca, upamiętniając rocznicę powstania Konfederacji Kanady. W 2021 roku, kiedy odkryto masowe groby dzieci rdzennych mieszkańców, liczna społeczność kanadyjska zaprotestowała przed celebracją Dnia Kanady, co spotkało się z aprobatą władz kilku miast. Celem tego było przede wszystkim okazanie wsparcia i solidarności z rodzimymi mieszkańcami, których spotkała ogromna krzywda. Prelegentka podkreśliła znaczenie kalendara świąt, który w przypadku Kanady ucieleśnia pamięć zbiorową i stanowi pewien szkielet budowania tożsamości.

Kolejną prelegentką była dr Klaudia Wolniewicz-Słomka, która wygłosiła referat: *W obronie narodu – obraz organizacji nacjonalistycznych w polskiej prasie w kontekście setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości*. Zaprezentowane w nim wyniki badań prowadzonych przez zespół badawczy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w skład którego wchodzi prelegentka, wyeksponowały pewne zabiegi medialne stosowane przez różne obozy medialne w Polsce. Pownownie tego dnia wybrzmiała wartość słowa i rozumienia jego znaczenia, co widoczne było w tym, jak kreacja pewnych wyrażen może wzmocnić lub osłabić opisywane w prasie wydarzenia, ugrupowania, czy też instytucje.

Następnie głos zabrał mgr Patryk Stępień, który wygłosił referat: *„Witam Cię w Polsce” – czyli patriotyczne narracje w utworach polskich raperów*. W trakcie wystąpienia prelegent podkreślił rolę kultury popularnej, a zwłaszcza treści utwo-

rów i możliwości ich wykorzystania w kontekście pracy dydaktycznej. Wyniki prowadzonych przez autora prelekcji badań wskazują, że w treściach utworów z gatunku rapu o charakterze patriotycznym znajduje się wiele cennych wątków i pomimo pojawiających się elementów mowy nienawiści, to nie jest ona wpisana w ich strukturę i nie dominuje w treściach utworów.

Jako przedostatnia referat wygłosiła lic. Marta Stawska, która w swoim wystąpieniu poruszyła zagadnienie pop-nacjonalizmu oraz w jaki sposób kultura popularna (re)konstruuje amerykańskie poczucie tożsamości narodowej. Prelegentka najpierw skupiła się na opisie specyfiki amerykańskiego (banalnego) nacjonalizmu, nawiązując do opracowania brytyjskiego socjologa Michaela Bilinga, następnie omówiła rolę kultury popularnej w (re)konstruowaniu tożsamości narodowej, a na końcu przeanalizowała wybrany przez siebie film: *Dzień Niepodległości* z 1996 roku w reżyserii Rolanda Emmericha w celu wskazania typowych elementów dyskursu w filmach hollywoodzkich, mających na celu wzbudzenie dumy i budowanie poczucia tożsamości narodowej.

Ostatnie, i zamykające wydarzenie, przemówienie wygłosiła prof. UAM dr hab. Daria Hejwosz-Gromkowska, która w swoim wystąpieniu, zatytułowanym *Patriotyzm w rytmie brit-pop – kształtowanie tożsamości brytyjskiej a kultura popularna*, skupiła się na brytyjskich ikonach pop-kulturowych oraz muzycznych – zarówno tych z przeszłości, jak z czasów teraźniejszych – i tego, w jaki sposób ukształtowały znaną dzisiaj brytyjską tożsamość. Oprócz tego, uwaga badaczki została poświęcona fladze narodowej Wielkiej Brytanii i historii zmieniania jej znaczenia – od „świętego” i nienaruszalnego symbolu do czasów obecnych, gdzie stanowi element brytyjskiego (banalnego) patriotyzmu.

Podsumowując, zorganizowana konferencja naukowa była inspirującym, a także interesującym wydarzeniem, które dzięki swojemu interdyscyplinar-nemu tematowi zgromadziło w jednym miejscu wielu badaczy i naukowców z różnych dziedzin. Wydarzenie przyczyniło się do wszechstronnej analizy patriotyzmu, z uwzględnieniem trzech perspektyw: przeszłej, teraźniejszej oraz przyszłej. Stworzona w ten sposób przestrzeń podkreśla charakter intelektualnej debaty naukowej, w której rozpatrywano przedstawione zagadnienie na różnych płaszczyznach, konfrontując ze sobą rozmaite myśli, koncepcje teoretyczne, a także empiryczne przykłady pozyskane z prowadzonej pracy badawczej. Dowodem na to są liczne i niekiedy absorbujące dyskusje, niemalże po każdym wystąpieniu, co w sposób oczywisty dowodzi, że poruszany temat nadal jest aktualny i należy się nim zajmować.

Ponadto, spotkanie stanowiło okazję i możliwość do zbudowania sieci kontaktów oraz współpracy między uczestnikami, co w sposób znaczący może przyczynić się do powstawania dalszych, inspirowanych tematem konferencji, opracowań naukowych.

Patryk Stępień

ORCID 0000-0002-5653-9895

Marta Stawska

ORCID 0000-0002-2299-171X